

2022

Colofon

Beheervisie Brakel

Samenstelling

Geldersch Landschap & Kasteelen

Gezien door Beheer Advies Commissie in januari 2022.

Vastgesteld door Gerard Jonkers, regiohoofd west, op 8 maart 2022

Goedgekeurd door Peter van den Tweel, directeur-bestuurder, op 26 april 2022.

Foto voorkant: Ton Rothengatter

Beheervisie **Brakel**

Geldersch Landschap & Kasteelen

2022

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
2	Kenschets	7
3	De waarden van het terrein	9
3.1	Natuurwaarden	9
3.1.1	Abiotische waarden	9
3.1.2	Biotische waarden	14
3.2	Cultuurhistorische waarden	16
3.2.1	Ensemblewaarden	16
3.3	Visueel-landschappelijke waarden	21
3.4	Samenvatting	21
4	Gebruik van het terrein	22
4.1	Beheer tot nu toe	22
4.1.1	Doelstelling vorige beheervisie	22
4.1.2	Beschrijving en evaluatie tot nu toe gevoerde beheer	22
4.2	Recreatie	22
4.3	Bosbouw en landbouw	22
5	Randvoorwaarden	23
6	Visie	27
6.1	Afweging	27
6.2	Doelstelling	28
6.3	Streefbeelden voor het beheer	30
7	Vervolgstappen	31
8	Literatuur	32

1 Inleiding

De voorliggende beheervisie beschrijft de visie van Geldersch Landschap & Kasteelen (hierna GLK) voor het terrein Brakel. De beheervisie geeft weer welk beheer GLK in de komende jaren zal voeren om de gestelde doelen te realiseren. Deze beheervisie is een vernieuwing van de beheervisie uit 2000¹.

Om te komen tot deze visie en bijbehorende doelen heeft GLK de verschillende waarden in het terrein zorgvuldig afgewogen. Tevens is rekening gehouden met de statutaire doelstellingen, de strategische doelen uit de Meerjarenvisie 2016-2025² en vigerende thematische beleidsnota's.

De beheervisie heeft in principe een onbeperkte looptijd. In de kwaliteitscyclus van GLK wordt het beheer op een aantal momenten geëvalueerd. Daarbij wordt gekeken of er in- of externe omstandigheden zijn die aanleiding zijn voor aanpassing van het beheer of, uiteindelijk, de doelstellingen zoals beschreven in deze visie. De beheervisie vormt de basis voor de meerjarige beheermaatregelenplanning, waarin concrete maatregelen staan opgenomen voor de komende jaren. Tevens vormt deze visie de basis voor externe belangenbehartiging.

Leeswijzer

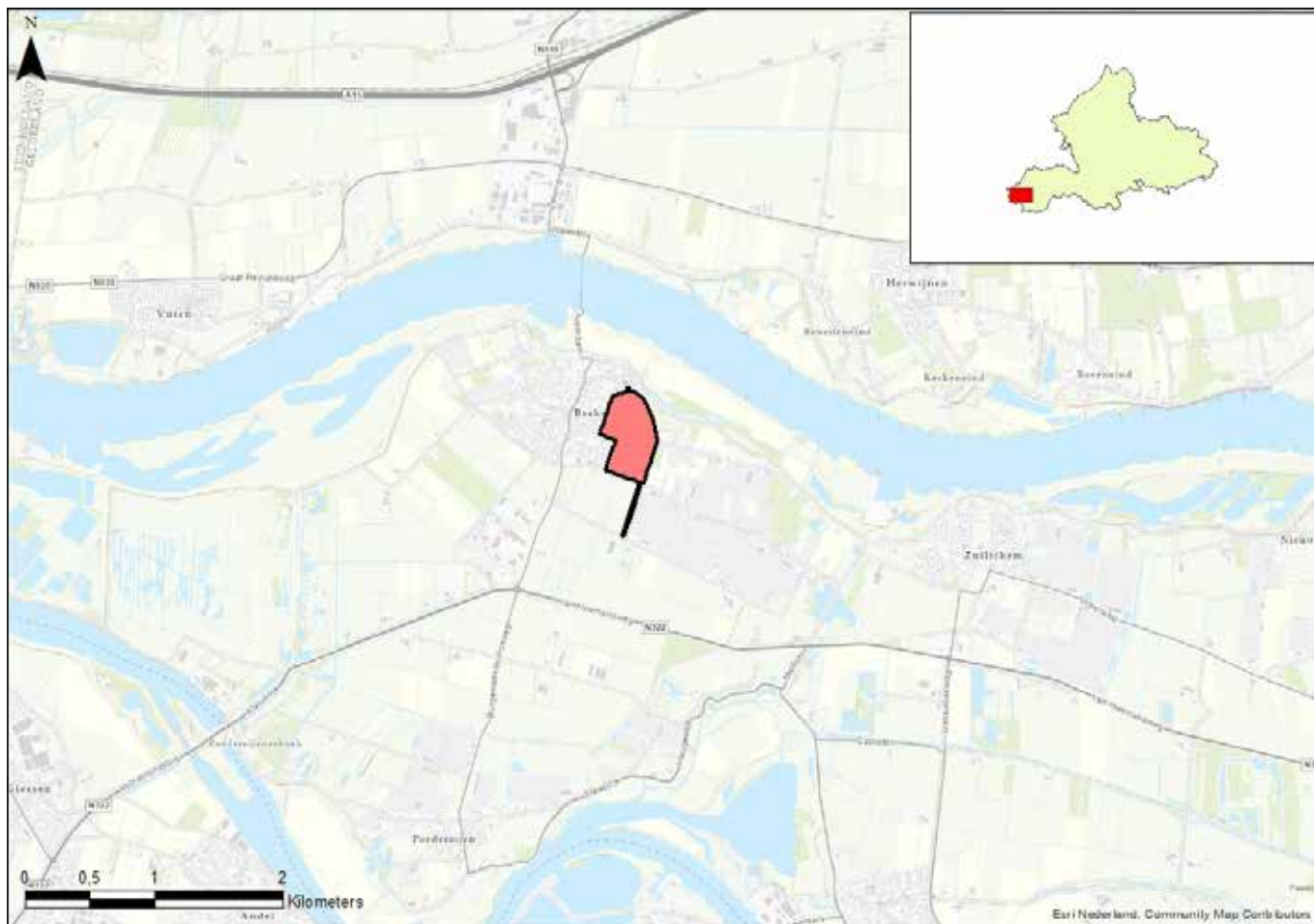
Hoofdstuk 2 geeft een korte beschrijving van het terrein. In hoofdstuk 3 worden de belangrijkste waarden van het terrein beschreven. In hoofdstuk 4 wordt het tot nu toe gevoerde beheer beschreven en geëvalueerd. Aan de hand van deze gegevens en de randvoorwaarden uit hoofdstuk 5 worden in hoofdstuk 6 de doelstelling en de visie voor de komende jaren beschreven. Het beheer in grote lijnen en de projecten die ervoor nodig zijn om de visie te realiseren worden beschreven in hoofdstuk 7.

1 (SB4, 2000)

2 (Geldersch Landschap & Kasteelen, 2016)

2 Kenschets

Landgoed Brakel ligt in de Bommelerwaard ten oosten van het dorp Brakel, langs de Waaldijk (Figuur 1). Het is 22,6 hectare groot en maakt onderdeel uit van de gemeente Zaltbommel. Het landgoed is ontstaan rondom het oorspronkelijke kasteel, dat vermoedelijk uit de dertiende eeuw dateert. Dit kasteel is na een roerige geschiedenis in het rampjaar 1672 definitief verwoest. De ruïne van het kasteel is nog altijd een belangrijk onderdeel van het landgoed. Het huidige Huis Brakel, dat ten noorden van de ruïne staat, is in 1768 gebouwd. Het landgoed is in 1972 verworven door GLK.

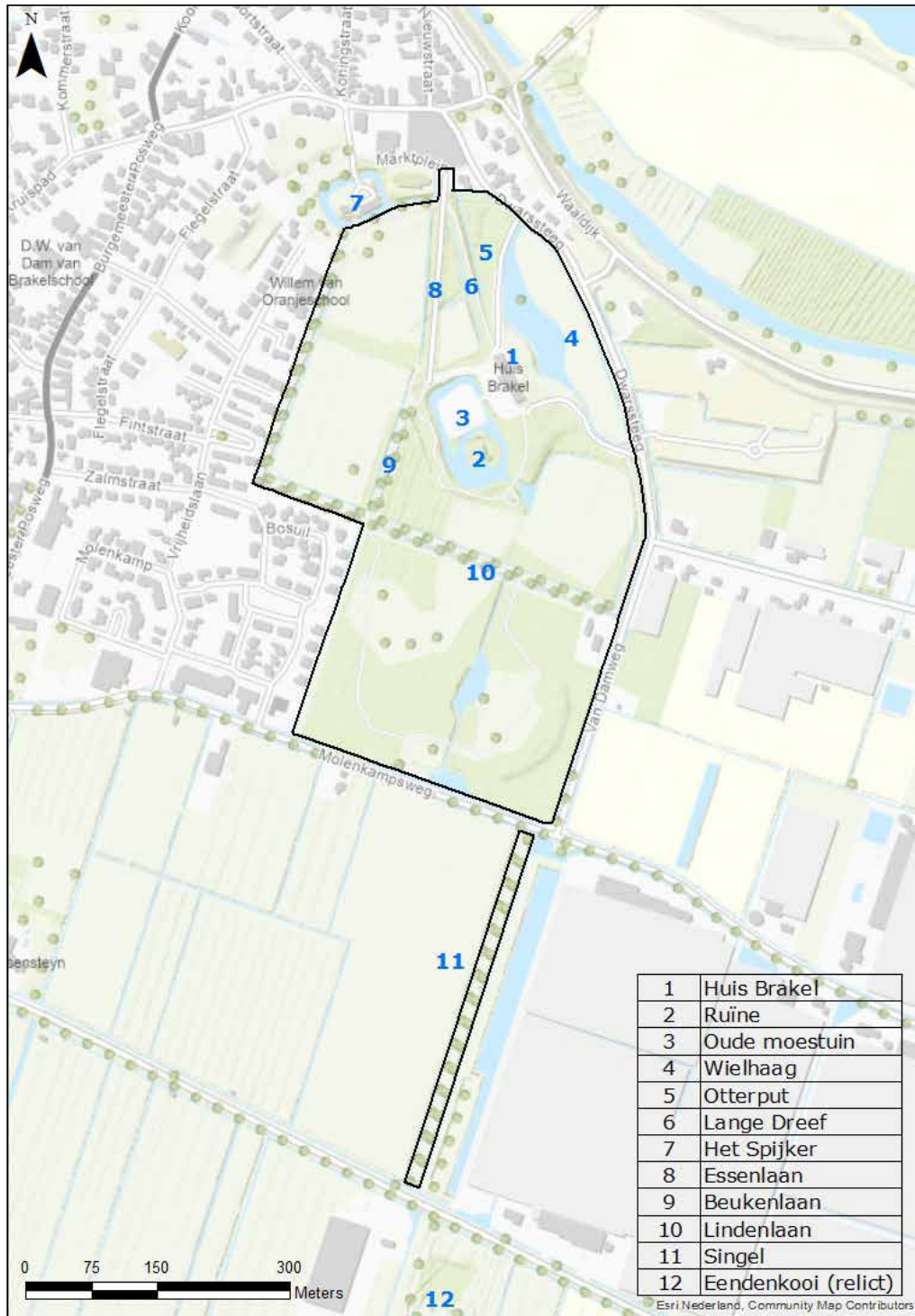

Figuur 1 De ligging van Landgoed Brakel in de Bommelerwaard.

Het landgoed bestaat uit twee aaneengesloten delen. Rondom het huis en de ruïne ligt het oude parkbos (11,7 hectare) met de moestuin, boomgaarden, grachten en weilanden. Ten zuiden van de lindelaan (Figuur 2) is rond 1975 een jonger gedeelte aangelegd (7,7 hectare) met gemengd loofbos, graslanden en waterpartijen. Een kleine 2,5 hectare, bestaande uit het huis, de oprijlanen en het terrein tussen de oprijlanen en de Dwarssteeg, is door de gemeente Zaltbommel in erfpacht uitgegeven aan GLK.

Het landgoed ligt ingeklemd tussen het dorp Brakel (ten westen en noorden van het landgoed) en grote glastuinbouwbedrijven in het oosten. In het noordoosten wordt het terrein begrensd door de Dwarssteeg, met aan de overzijde een begraafplaats en de Waaldijk. In het zuiden vormt de Molenkampsweg de grens van het landgoed. Aan de overzijde van deze weg loopt een smalle essensingel van circa 0,7 hectare richting

het zuiden, die deel uitmaakt van het GLK-terrein. Dit is een verbinding met het relict van de eendenkooi van Brakel (nu in particulier bezit). Aan de oostzijde van deze singel bevindt zich een grote bloemenkwekerij en aan de westzijde liggen weilanden.

Figuur 2 Een overzicht van belangrijke elementen op landgoed Brakel.

3 De waarden van het terrein

GLK maakt gebruik van de kerncollectiebenadering. In die benadering wordt eerst geïventariseerd wat er bekend is over de kwaliteiten ten aanzien van natuur, cultuurhistorie en landschap³ in het terrein. Waar nodig worden bestaande gegevens aangevuld met nieuwe inventarisaties. Vervolgens wordt hier een waardering aan gekoppeld op basis van criteria die vanuit wetgeving en vanuit de verschillende vakgebieden algemeen geaccepteerd zijn. Ook wordt aangeduid of iets een status heeft of bescherming geniet. Daarnaast is extra waarde toegekend aan elementen die een belangrijke rol spelen in de lokale beleving en geschiedenis. Waar geen algemeen geaccepteerde waardering beschikbaar is, wordt gebruik gemaakt van het professionele oordeel van eigen en externe deskundigen.

De kerncollectie natuur, cultuurhistorie en landschap die op deze wijze beschreven is, vormt de leidraad voor het daadwerkelijke beheer. Het kan voorkomen dat er voor onderdelen van de kerncollectie (nog) geen, of slechts beperkt, informatie beschikbaar is. In de overwegingen die leiden tot de keuze voor een doelstelling voor een terrein wordt hier zo goed mogelijk rekening mee gehouden.

3.1 Natuurwaarden

3.1.1 Abiotische waarden

Geologie & geomorfologie

Landgoed Brakel ligt op de overgang van een stroomrug van de Waal in het noorden en noordoosten en een kom (op veen) in het zuiden. Door deze ligging bevat het landgoed een licht glooiend reliëf dat typerend is voor het rivierengebied. Het terrein helt van circa 2,50 m + NAP in het noorden naar ongeveer 1,00 m + NAP in het zuiden. De Lange Dreef, de voormalige oprijlaan, ligt op een dijklichaam. In het parkbos is kunstmatig reliëf aangebracht om meer afwisseling te creëren.

Huis Brakel zelf ligt op een stroomrug die is opgehoogd tot een terp, enkele decimeters hoger dan zijn omgeving (zie Figuur 3).

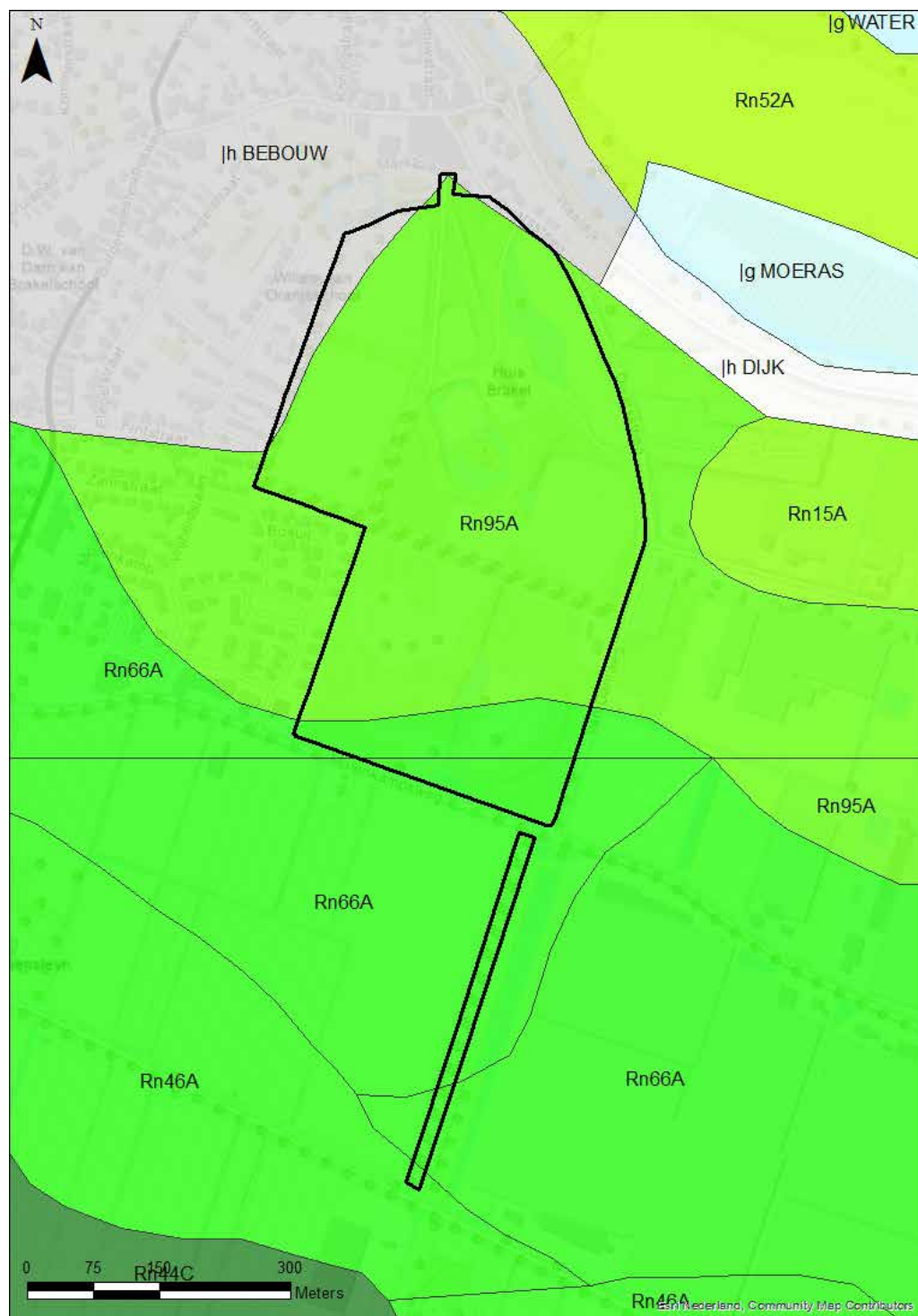
³ Dit zijn de 3 statutaire doelen van GLK.

Figuur 3 Op de hoogtekart is te zien dat Huis Brakel hoger gelegen is. Ook de kunstmatige reliëfverschillen in de parkaanleg rondom het huis zijn zichtbaar.

Bodem

Op het landgoed komen algemene kalkhoudende poldervaaggronden voor (Rn66A; zavel en lichte klei en Rn95A; zware zavel en lichte klei, zie Figuur 4).

Figuur 4 Bodemtypenkaart omgeving Landgoed Brakel.

Oppervlaktewater

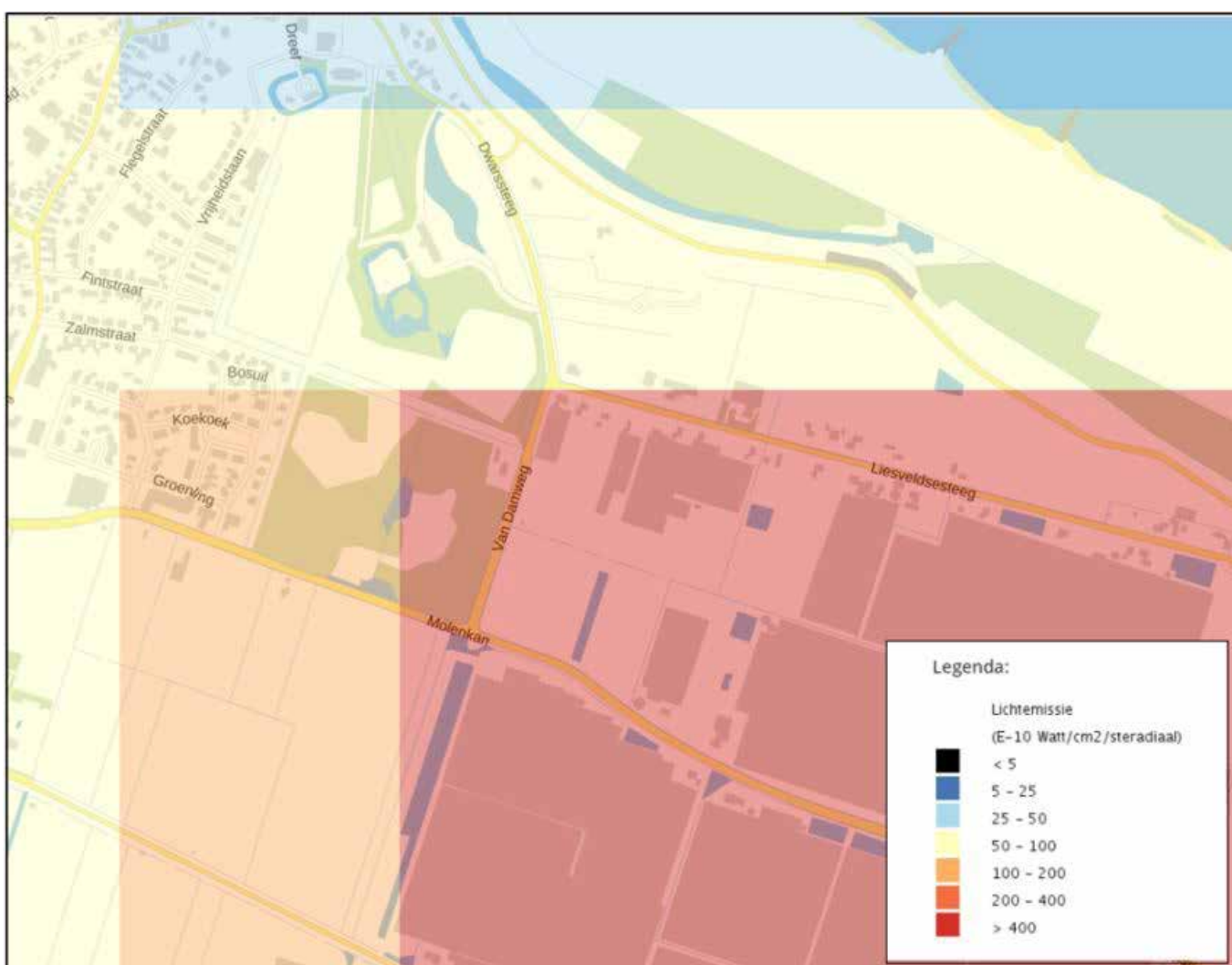
De hydrologische situatie bestaat uit een gesloten systeem: er kan geen water van buitenaf het gebied in komen. Er is een permanent tekort aan water in de watergangen. De Wielhaag is hierop een uitzondering en staat in verbinding met het poldersysteem in de omgeving. Het peil in de Wielhaag fluctueert in samenhang met de stand van de Waal (kweldruk). Om de waterstanden in de slotgracht en de rechtstreeks daarmee verbonden later aangelegde vijvers op peil te houden, wordt er al decennialang grondwater opgepompt. Gezien het zeer hoge energieverbruik is het oppompen van grondwater de afgelopen jaren verminderd.

De sloot die tussen het landgoed en de woonwijk loopt, vertoont kenmerken van vervuiling.

De Otterput verkeert momenteel in vrij droge toestand, onder meer doordat de duiker onder de Lange Dreef vol zit met bagger. In het verleden was dit terreindeel door kwel relatief nat. Aangezien het water in de grachten en vijvers grotendeels grondwatergevoed is, is de waterkwaliteit goed.

Licht, geluid en milieukwaliteit

Er is geen directe negatieve invloed van geluid van grote steden of (snel)wegen. De aangrenzende woonwijk van Brakel en zware scheepsverkeer op de Waal zorgen in beperkte mate voor geluid. Er is veel glastuinbouw aan de zuid- en oostzijde, dit zorgt voor lichtvervuiling in met name het zuidelijke deel van het landgoed (zie Figuur 5).

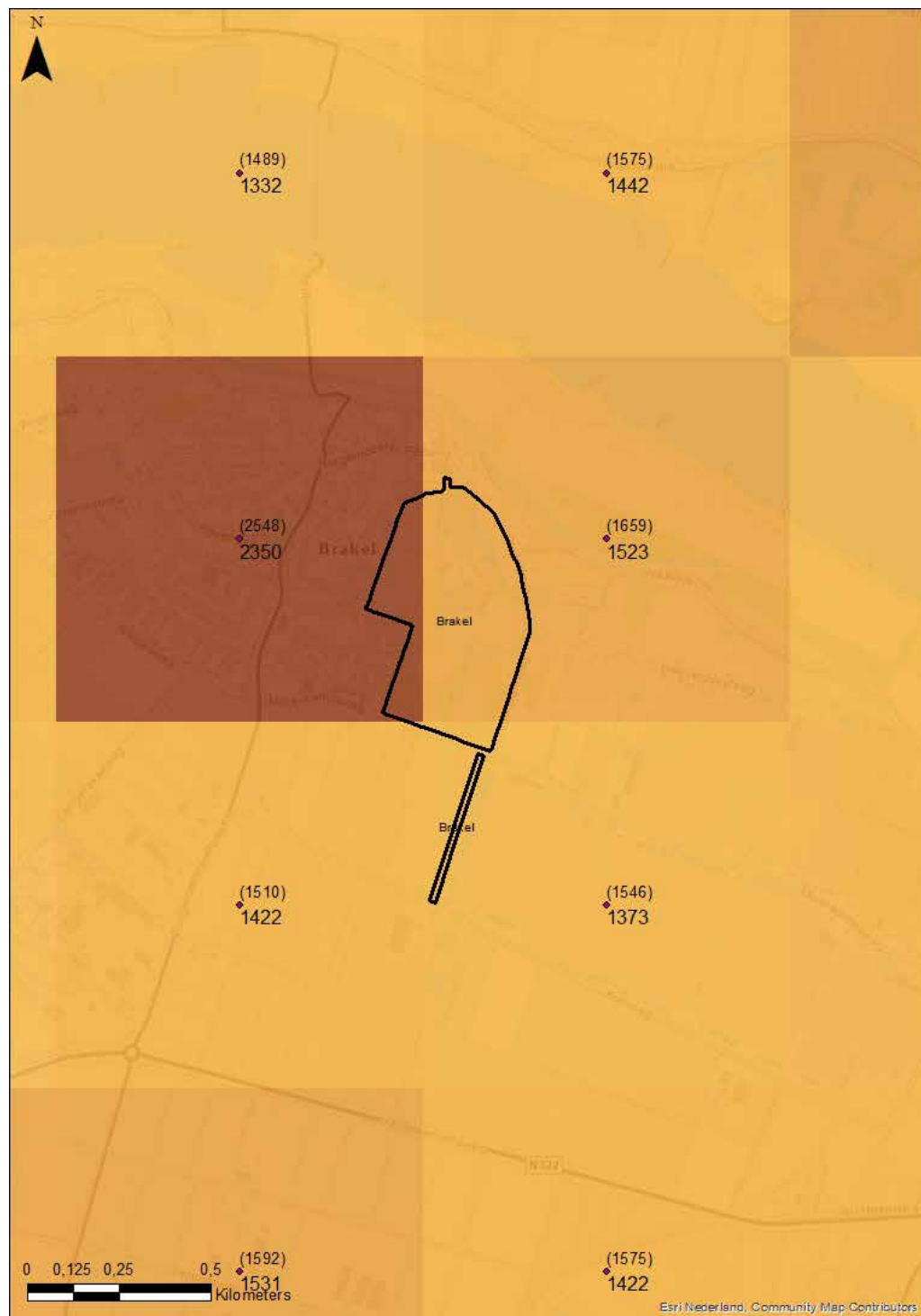
Figuur 5 Kaart met lichtemissies in en rondom Landgoed Brakel⁴.

Ten zuiden van het landgoed geldt een verbod voor het uitbreiden van kassen. Dit is van kracht om de daar gelegen eendenkooi te beschermen, welke als belangrijk cultuurhistorisch relict in het landschap wordt gezien. Dit verbod geldt niet voor de percelen ten oosten van de Dwaarsweg / Van Damweg⁵.

4 (Atlas Leefomgeving, 2018)

5 (Provincie Gelderland, 2021)

De milieukwaliteit in het gebied is over het algemeen goed, bij noordenwind is er soms sprake van stankoverlast van een beenderverwerkingsfabriek die aan de overkant van de Waal staat. De stikstofdepositie op het landgoed is met 1.500 – 3.000 mol/ha/j relatief hoog (Figuur 6).

Figuur 6 De totale stikstofdepositie in de omgeving van landgoed Brakel in mol/ha/jaar⁶. De kaart is gebaseerd op de waarden uit 2020. De waarden van 2013 staan tussen haakjes. De stikstofdepositie is sinds dat jaar licht afgenomen.

6 (RIVM, 2020)

3.1.2 Biotische waarden

Flora en fauna

De in deze paragraaf benoemde soorten zijn waargenomen tussen 2011 en 2020. Eerst worden beknopt de belangrijkste soortgroepen behandeld. Figuur 7 geeft het aantal kerncollectiesoorten uit de verschillende soortgroepen weer. In Figuur 8 is de verspreiding van kerncollectiesoorten uit de verschillende soortgroepen zichtbaar. In Brakel komt een beperkt aantal kerncollectiesoorten voor. Deze soorten zijn typerend voor een afwisselend landgoed met bossen, graslanden en waterpartijen.

Het feit dat er bos aanwezig is op landgoed Brakel is op zich al waardevol. Het is het enige bos in de wijde omtrek en daarmee van belang voor de Bommelerwaard. In het noorden liggen park- en stinzenbossen en een aantal lanen. In het zuiden zijn zacht-houtoibos en een essensingel aanwezig.

Broedvogels

De meeste kerncollectiesoorten broedvogels zijn typische bosbewoners. De meest opvallende zijn de ijsvogel en ooievaar. Het paartje ooievaars heeft op landgoed Brakel een natuurlijke nestlocatie gevonden in een boom. De meeste ooievaars in Nederland zijn genoodzaakt om kunstmatige nesten te gebruiken, bij gebrek aan natuurlijke locaties.

Libellen

De libellen komen vooral voor bij de waterpartijen in het zuidelijk deel en zijn afhankelijk van een redelijke waterkwaliteit en een goed ontwikkelde water- en oeverbegroeiing.

Zoogdieren

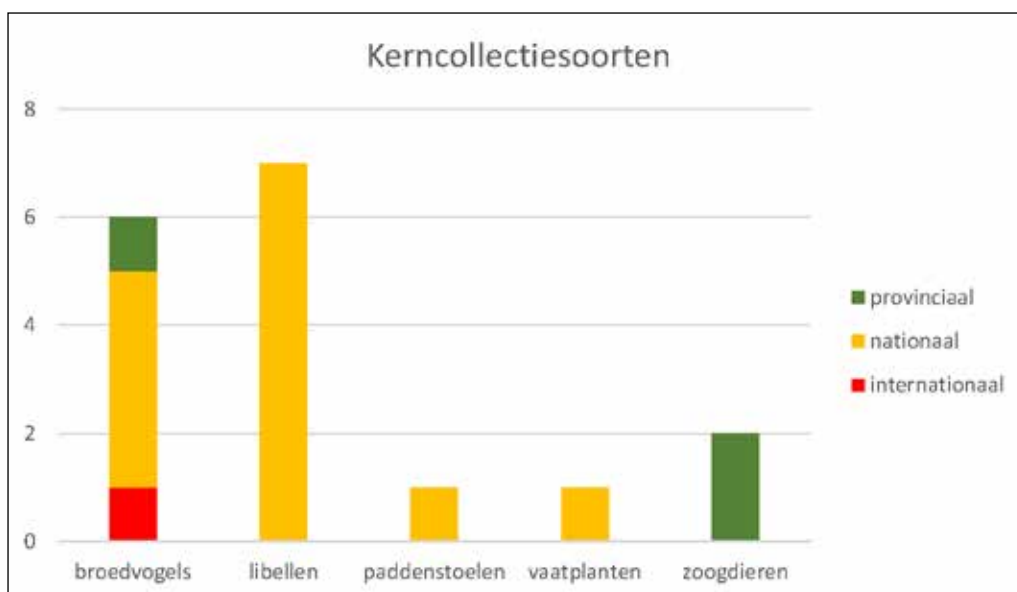
In het terrein komen zowel bunzing als wezel voor. Beide kleine marterachtigen staan op de Rode lijst en passen bij een afwisselend cultuurlandschap.

Inheemse bomen en struiken

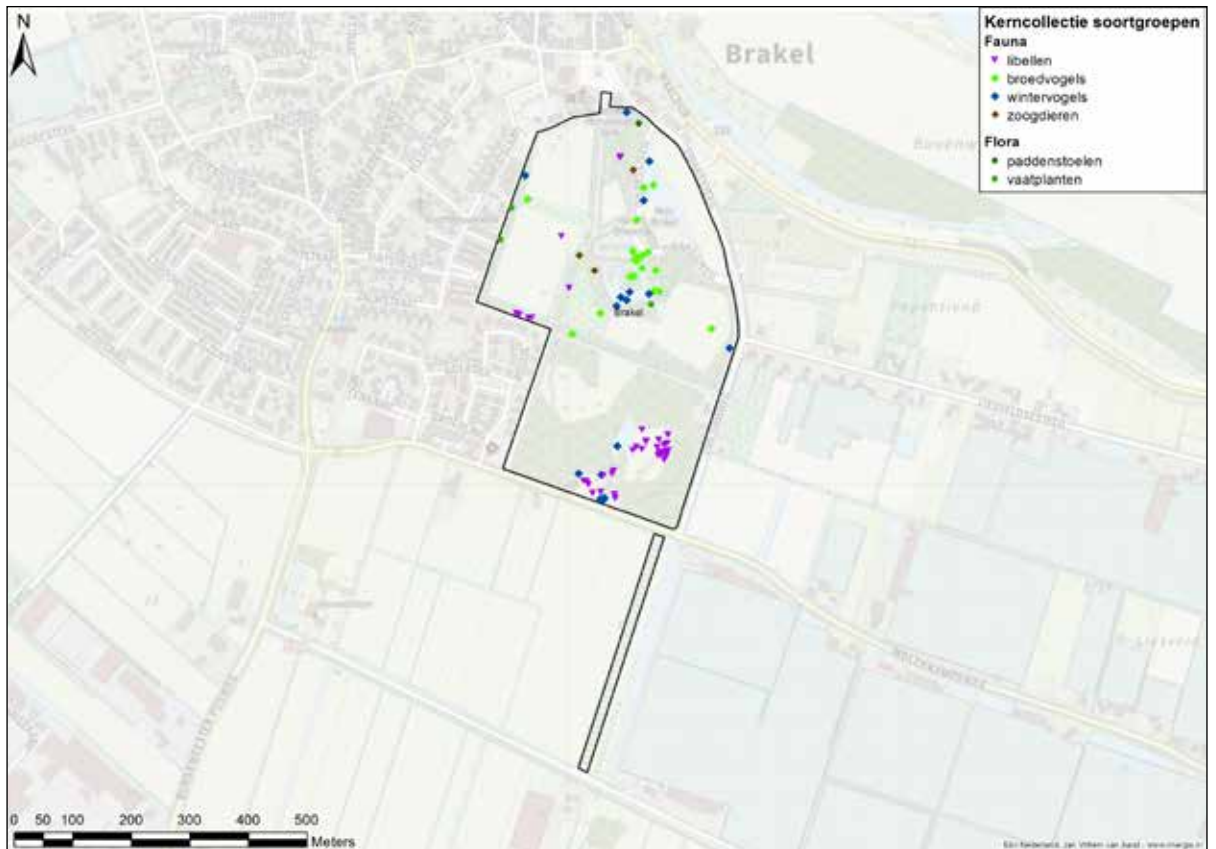
In het noordelijke deel van het terrein staan enkele autochtone struiken: hondsroos en rode kornoelje (Figuur 9).

Vegetatie

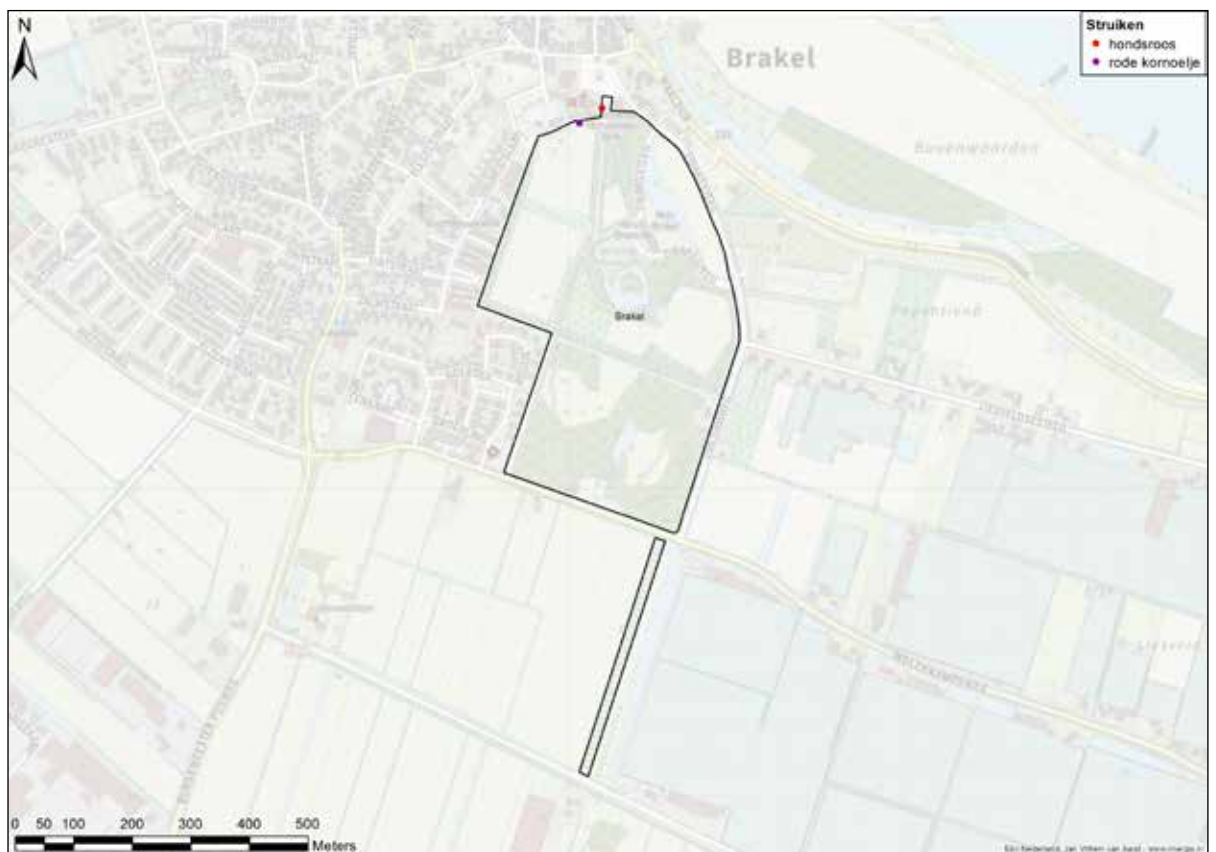
Van Brakel zijn geen recente vegetatiegegevens bekend. In 2000 zijn drie kerncollectie-vegetatietypen beschreven van het verbond van els en vogelkers, typisch voor de parkbossen op rijkere gronden in het rivierengebied. Het is redelijkerwijs te verwachten dat deze typen in het parkbos nog steeds aanwezig zijn.

Figuur 7 Aantallen kerncollectiesoorten Brakel.

Figuur 8 Verspreiding kerncollectiesoorten Brakel.

Figuur 9 Autochtone bomen en struiken Brakel.

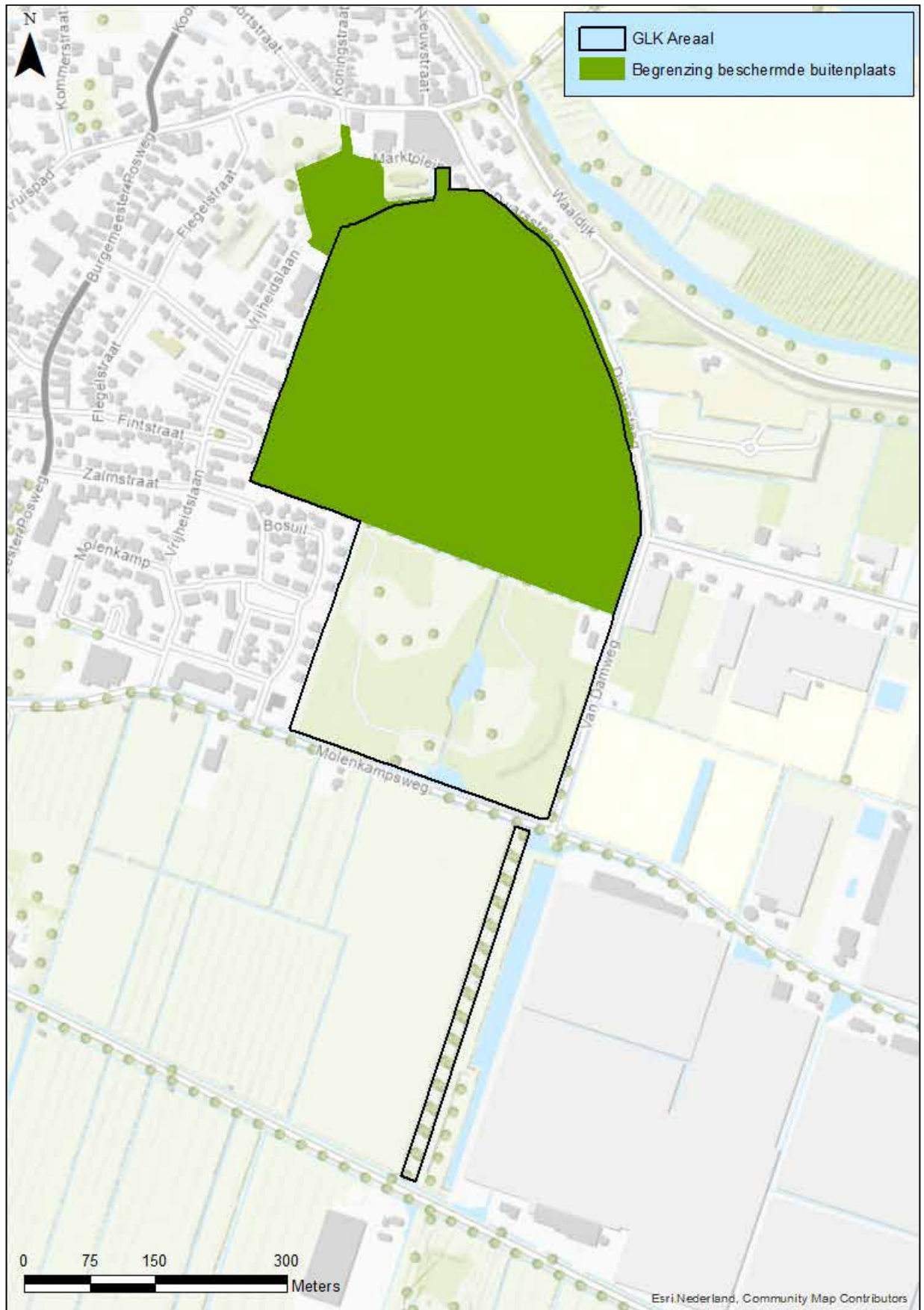
3.2 Cultuurhistorische waarden

3.2.1 Ensemblewaarden

Landgoed Brakel is een beschermde buitenplaats waar de volgende elementen onder vallen:

1. Huis Brakel
2. De ruïne van Slot Brakel
3. De historische parkaanleg
4. De moestuin met ommuring en houten toegangspoort
5. Het Spijker
6. Het bruggenhoofd van de voormalige kerkbrug
7. De toegangsbrug naar het Spijker

Elementen 1 tot en met 4 zijn eigendom van GLK. Bij het oorspronkelijke ensemble van landgoed Brakel hoorden ook het dorp, de kerk, de eendenkooi en talrijke landerijen in de omgeving.

Figuur 10 De omgrenzing van het complex historische buitenplaats.

3.2.2 Archeologische waarden

Op de Archeologische monumentenkaart (AMK) zijn de eilanden met de ruïne en de moestuin aangewezen als archeologische monumenten en bestempeld als "terrein van zeer hoge archeologische waarde"⁷. Het huidige huis is gebouwd in 1768 op de plaats van het (mogelijk) zestiende-eeuwse poortgebouw van het Slot te Brakel.

Op vrijwel het gehele landgoed is de archeologische verwachting volgens de Indicatieve Kaart Archeologische Verwachtingen (IKAW) 'hoog' of 'middelhoog', omdat het een oude bewoningsplaats is⁸.

Een belangrijke archeologische waarde van landgoed Brakel is een veldoven, die in 2020 bij de herinrichting van het talud aan de voorzijde van het huis is aangetroffen. De leeftijd van de oven is, gezien de dikte van de gevonden bakstenen, terug te voeren tot de bouw van het slot in de veertiende eeuw. De oven blijft in situ bewaard.

3.2.3 Historisch-geografische waarden

De huidige cultuurhistorische waarde van landgoed Brakel is gelegen in zijn bijzonder lange en relatief goed gedocumenteerde ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis, waarbij kasteel en landgoed van groot belang zijn geweest voor de ontwikkeling van het dorp Brakel. Het landgoed is een van de weinige als zodanig nog bestaande in de Bommelerwaard.

In het zuiden ligt een essensingel die een verbinding vormt met het relict van de eendenkooi.

3.2.4 Landschaps- en tuinarchitectonische waarden

De aanleg bezit een belangrijke tuinhistorische waarde vanwege de goed herkenbaar bewaard gebleven aanleg in landschapsstijl van omstreeks 1811, die in latere jaren (zeker op hoofdlijnen) nauwelijks is aangetast. De aanleg is gerealiseerd door Wilhelmus van Dam van Brakel (1779-1858)⁹. Het oude gedeelte van landgoed Brakel is een typisch voorbeeld van een aanleg die (grotendeels) door de eigenaar zelf is ontworpen. Van Dam werd daarbij geïnspireerd door een ontwerp van tuinarchitect H. van Lunteren, waarvan de tekening bewaard is gebleven. Ook werd hij geïnspireerd door voorbeelden uit het tuinsieradenboek van G. van Laar, waarvan in het huisarchief nagetekende elementen aanwezig zijn. Typerend zijn de slingerlaantjes met oude essensobben, de waterpartij voor het huis (Wielhaag) en de zichtlijnen naar de ruïne. Een slingerende platanenlaan ten zuiden van de ruïne is bijzonder voor deze streek en de oude moestuin is van grote waarde.

De aanleg van Brakel is binnen Nederland zeer bijzonder vanwege de inpassing van de ruïne van het oude kasteel in de aanleg van het parkbos. Toepassing van een dergelijk element als onderdeel van de aanleg was destijds zeer geliefd, maar op slechts enkele plaatsen in Nederland kon daadwerkelijk een oud gebouw op die manier worden ingepast. Meestal werden kunstmatige ruïnes gebouwd. Overigens heeft Van Dam de (originele) ruïne aangevuld met allerlei historiserende elementen.

In de jaren zeventig van de twintigste eeuw werd het parkbos van Brakel aan de zuidzijde uitgebreid, in het kader van de ruilverkaveling 'Meidijk'. Deze ruilverkaveling had als doel het creëren van meer mogelijkheden voor de land- en tuinbouw. Als onderdeel

7 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2021

8 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2021

9 (Jas, 2019)

van het daarmee samenhangende landschapsplan werd het parkbos van Brakel aan de zuidzijde uitgebreid en geschikt gemaakt voor extensieve vormen van recreatie. De aanwezige laagstamboomgaard werd opgeruimd en er werden ook andere van oudsher tot Brakel behorende weiden met bos ingeplant, in de landschapsstijl. Dit alles gebeurde in najaar, winter en voorjaar van 1977-1978 volgens een ontwerp van de Heidemij en in overleg met de Landinrichtingsdienst, Staatsbosbeheer en Het Geldersch Landschap¹⁰.

De uitbreiding van het landgoed in de jaren zeventig valt niet binnen de omgrenzing van de rijksmonumentale buitenplaats. De aanleg is echter een typisch voorbeeld van de in die tijd gehanteerde parkstijl, met onder meer een systeem van 'wijkers en blijvers' en struweelbeplanting langs de paden. Deze op Brakel gehanteerde manier van aanleg (modern functionalistische landschapsstijl) werd destijds ook elders veelvuldig toegepast in terreinen waar een combinatie van recreatie en natuurontwikkeling werd nagestreefd. Het is als zodanig een waardevolle, twintigste-eeuwse toevoeging aan de ontwikkeling van het landgoed.

Kenmerkende elementen op landgoed Brakel zijn de kastanjes rond de tuin, een grote plataan, enkele moerascipressen, en de kronkelende platanenlaan welke minstens 100 jaar oud is. Een vroegere notenlaan die vanaf het Marktplaatsplein richting het zuiden loopt is in de jaren tachtig vervangen door essen. Het landgoed is zeer rijk aan stinzenflora, waaronder narcis, winterakoniet en sneeuwroem.

Landgoed Brakel is een goed voorbeeld van de voor landgoederen en buitenplaatsen zo kenmerkende ontwikkeling waarbij het terrein in de loop der tijd, onder opeenvolgende eigenaren, telkens wordt verfraaid en uitgebreid en waaraan zo nodig ook nieuwe nutsgebouwen werden toegevoegd.

3.2.5 *Bouwkundige waarden*

Huis Brakel stamt uit 1768 en is een rijksmonument. Het gebouw ontleent zijn waarde aan zijn ouderdom, ligging binnen de parkaanleg en ontstaansgeschiedenis. De aanwezigheid van een zestiende-eeuwse boogkelder onder het noordoostelijk deel draagt ook bij aan de waarde van het geheel. Dit is een restant van het oorspronkelijke poortgebouw van het Slot te Brakel. Het huidige huis bestaat uit een hoofdgebouw en een koetshuis, aaneengeschakeld door een kapel met klokkentoren. De aan het koetshuis aangebouwde dienstwoning maakt ook deel uit van het monument. Het geheel heeft een uniforme omlijsting. Bij de verbouwing tot gemeentehuis in 1980 is een nieuwe ingangspartij toegevoegd. Deze heeft een lage bouwkundige waarde en was voornamelijk functioneel.

De ruïne van kasteel Brakel is een rijksmonument en van cultuurhistorische waarde als restant van het middeleeuwse kasteel (begin veertiende eeuw). Na de verwoesting in 1672 zijn hier nauwelijks wijzigingen aangebracht. Wilhelmus van Dam van Brakel (1779-1858) heeft een 'fragmentenmuur' toegevoegd aan de ruïne. Hier zijn verschillende objecten in ingemetseld die hij tentoon wilde stellen. Zo is er een steen ingemetseld met het jaartal 870, vermoedelijk om het kasteel meer aanzien te geven.

De rijksmonumentale moestuin heeft een muur en houten toegangspoort. Voorheen hebben hier twee stenen leeuwen op pilaren naast gestaan. Deze beelden zijn nog steeds in bezit van GLK, maar zijn nu niet op Brakel aanwezig.

3.2.6 *Interieur en collectie*

In Huis Brakel bevinden zich meerdere schilderijen met afbeeldingen van het huis en de ruïne, onder meer van A.H. Winter (ca. 1850).

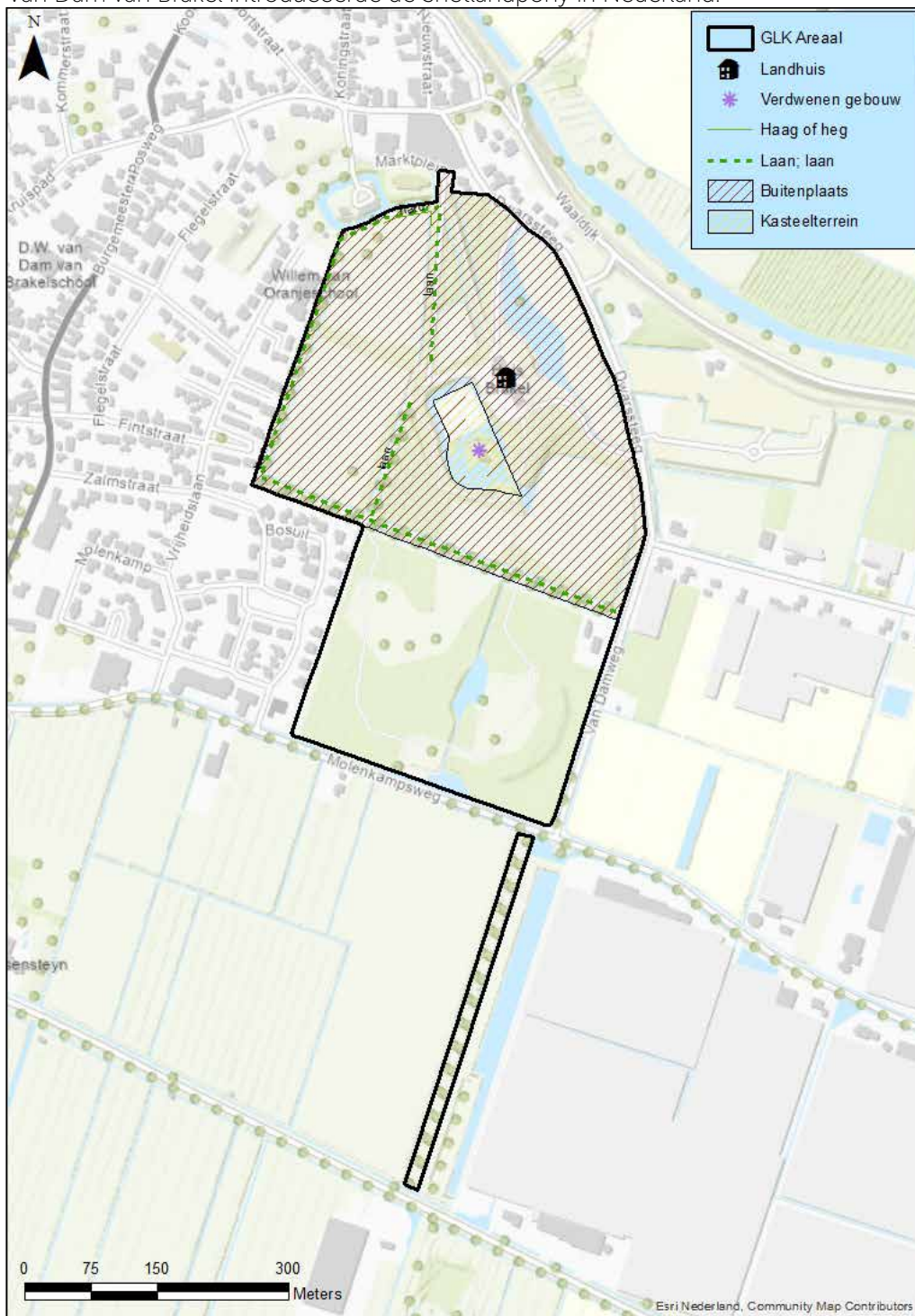
In een aantal vertrekken bevindt zich een oude schouw (negentiende-eeuws op de begane grond en achttiende-eeuws op de verdieping). Van de oorspronkelijke keuken resteren de grote schouw en een bakoven.

10 (SB4, 2000)

3.2.7 Immaterieel erfgoed

Wilhelmus van Dam van Brakel schreef een gedicht over de ruïne van Brakel (1820)¹¹. Ook opende hij een museum in het Spijker toen dit in 1837 weer aan het landgoed werd toegevoegd. Het museum bevatte een verzameling van oudheden en zeldzame voorwerpen¹². Het museum is al lang verdwenen, maar in het Spijker zijn nog wel historische interieurelementen aanwezig die door Wilhelmus van Dam van Brakel zijn aangebracht.

Van Dam van Brakel introduceerde de Shetlandpony in Nederland.

Figuur 11 De cultuurhistorische waarden uit de kerncollectie van landgoed Brakel.

11 'Bij de ruïne van 't Huis te Brakel' – gedicht Wilhelmus van Dam van Brakel, 1820
 12 (Jas, 2019)

3.3 Visueel-landschappelijke waarden

Het ensemble van het landgoed met omliggende elementen als de dijk, de rivier, het Spijker en de kerk biedt een visueel waardevol geheel. Ook het bosrijke karakter van het landgoed trekt de aandacht, doordat het een van de weinige bosgebieden in de Bommelerwaard is. De openheid van het landschap ten zuiden van Brakel maakt eveneens deel uit van het landgoedbiotoop.

Binnen het landgoed is het contrast tussen het jonge en oudere gedeelte van de parkaanleg goed zichtbaar.

3.4 Samenvatting

De onderstaande tabellen geven de kerncollectie voor Brakel weer.

Tabel 1 Samenvatting van abiotische, biotische en cultuurhistorische waarden.

Waarden	Lokaal van belang	Regionaal van belang	Provinciaal van belang	Nationaal van belang	Internationaal van belang	Van belang voor GLK	Toelichting
Abiotische waarden							
Geomorfologie		x					
Bodem		x					
Hydrologie		x					
Licht en geluid	x						
Milieukwaliteit		x					
Biotische waarden							
Vegetatie		x					Het bos is een van de weinige bosgebieden in de Bommelerwaard.
Flora	x						
Zoogdieren	x						
Vogels		x					Bosvogels vinden hier hun plek in de regio.
Herpetofauna en vissen	x						
Insecten	x						
Overige fauna	x						
Cultuurhistorische waarden							
Archeologie			x				Veldoven en mogelijke toekomstige vondsten.
Historische geografie				x			Ontstaansgeschiedenis.
Bouwkundig				x			Ruïne, landhuis met restanten poortgebouw, muur en poort van de moestuin.
Landschaps- & tuinarchitectuur				x			Plan van Van Lunteren als inspiratiebron voor de aanleg Van Dam van Brakel.
Interieur en collectie		x					Schilderijen van Brakel (huis en ruïne).
Overig							

Tabel 2 Samenvatting van de landschappelijke waarden.

	Laag	Gemiddeld	Hoog	Uniek	GLK	Toelichting
Landschappelijke waarden						
Gaafheid			x			
Streekeigenheid			x			

4 Gebruik van het terrein

4.1 Beheer tot nu toe

4.1.1 Doelstelling vorige beheervisie

De doelstelling voor landgoed Brakel is in de voorgaande beheervisie vastgelegd als:

de duurzame instandhouding van de thans nog aanwezige cultuurhistorisch waardevolle onderdelen van het terrein en het herstel van die onderdelen van het terrein die in het verleden in belangrijke mate bijdroegen aan de cultuurhistorische waarde doch thans verloren zijn gegaan. Nevengeschiedt hieraan is de duurzame instandhouding en verdere ontwikkeling van de natuurwaarden van het landgoed. Recreanten zijn welkom mits er geen bedreiging of aantasting van de andere waarden plaatsvindt.

4.1.2 Beschrijving en evaluatie tot nu toe gevoerde beheer

De aanbevelingen uit de visie uit 2000 zijn allemaal overgenomen en de bijbehorende maatregelen zijn uitgevoerd, waardoor de compositie van het parkbos in landschapsstijl grotendeels is hersteld. Een uitzondering hierop was het creëren van een duidelijk visueel eindpunt van de beukenlaan. Dit bleek niet te realiseren vanwege de aanwezigheid van een schouwpad.

Bij het vernieuwen van de profilering van de vijver voor Huis Brakel in 2020 is er rekening mee gehouden dat de vijver er ook fraai eruit ziet bij lagere waterstanden, zodat het oppompen van grondwater verder kan worden verminderd.

Het landhuis is in de afgelopen jaren goed onderhouden. Onder andere het dak en het externe schilderwerk zijn gedaan. De staat van de ruïne en de muur van de moestuin wordt frequent geïnspecteerd.

4.2 Recreatie

Het landgoed is een uitloopgebied voor het dorp Brakel. Mensen laten er graag hun hond uit en maken er een ommetje. Er loopt een klompenpad (het Jordenpad) over het terrein. Er staan op geschikte plekken op het landgoed bankjes. De moestuin staat bij liefhebbers in hoog aanzien en trekt op open dagen veel bezoekers (jaarlijks ca. 2.000 – 2.500).

Er is helaas ook sprake van overlast: er worden met enige regelmaat vernielingen aangericht door lokale jongeren en in de zomer wordt er veel gevestigd, met name in de Wielhaag.

4.3 Bosbouw en landbouw

De aanwezige bossen hebben een bescheiden productievermogen. Wel vinden er reguliere dunningen plaats om variatie in soorten te behouden en om openheid bij de wandelpaden te creëren (zoom / mantel / kern).

De populatie essen is slecht en zal het niet overleven als gevolg van aantasting door het vals essenvlieskelkje (schimmel).

De hoogstamboomgaarden zijn productief en leveren een belangrijke bijdrage aan het vruchtensap dat GLK verkoopt. De financiële baten hiervan zijn beperkt. De immateriële baten zijn wel hoog, het eigen sap van GLK wordt zeer gewaardeerd.

De graslanden kennen een lage opbrengst.

5 Randvoorwaarden

GLK is gebonden aan contracten en verplichtingen, die de keuzemogelijkheden voor de toekomst kunnen beperken. Gedacht kan worden aan bij de verwerving aangegane verplichtingen, wettelijke instandhoudingsverplichtingen, subsidieverplichtingen of verplichtingen samenhangend met reguliere pacht.

Beleidsmatige verplichtingen

Voor Rijksmonumenten (landgoed en bouwwerken) geldt een instandhoudingsverplichting. Voor de rangschikking van het landgoed onder de Natuurschoonwet moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan.

Verplichtingen uit erfpacht

In de erfpachtovereenkomst van Huis Brakel met de gemeente Zaltbommel is onder meer vastgelegd dat het gebruik moet (blijven) bestaan uit:

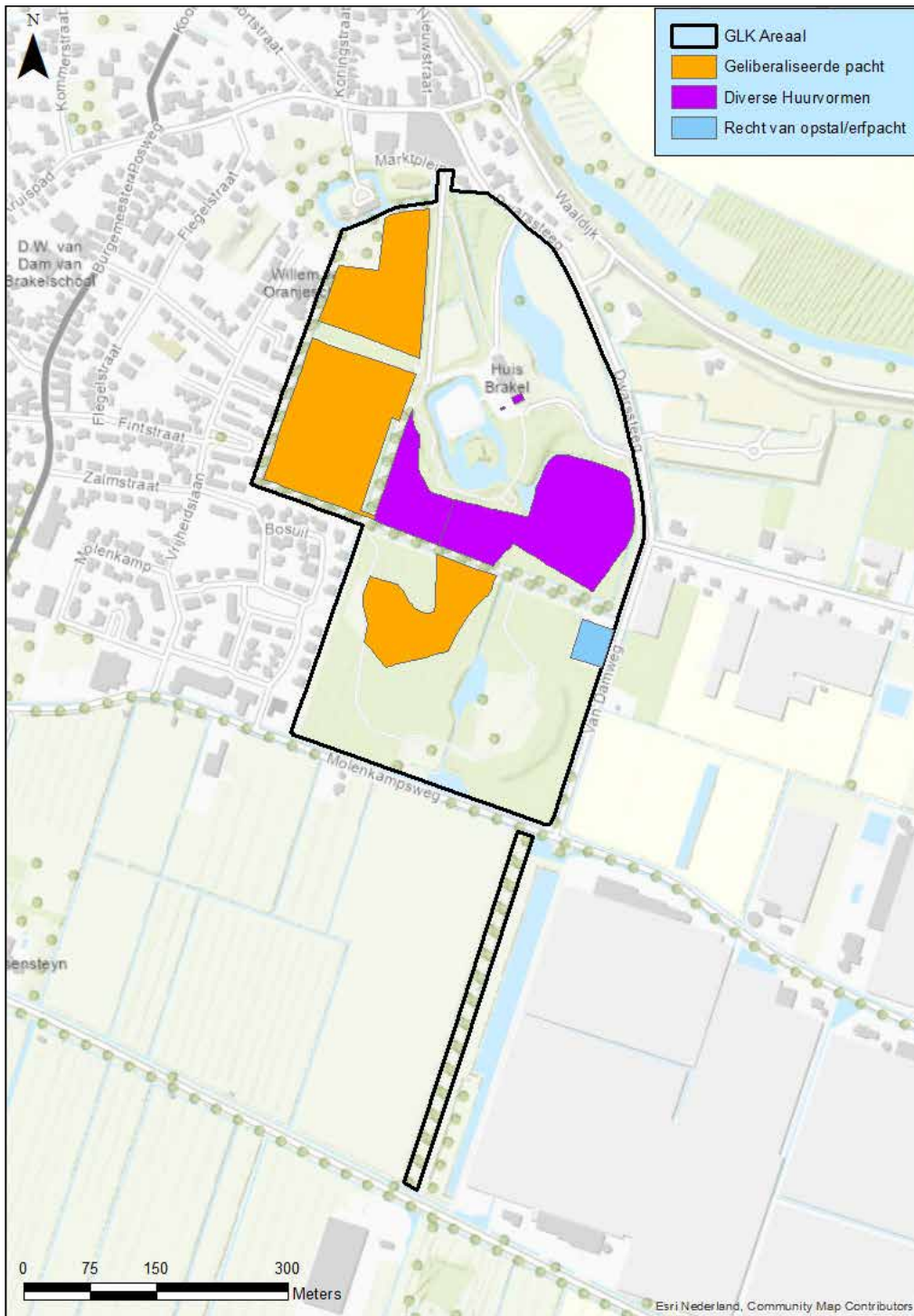
- horeca (trouwlocatie);
- een gemeenschapshuis voor activiteiten in het kader van wijk- en dorpsgericht werken;
- de huisvesting van een museum ('De Vier Heerlijkheden').

Voor de continuering van deze laatste functie is de gemeente Zaltbommel financieel verantwoordelijk. Iedere vijf jaar vindt een evaluatie plaats van de erfpachtovereenkomst tussen de gemeente en GLK.

Verder is er sprake van een erfdienstbaarheid (recht van overpad en overweg) voor het koetshuis en de Wielhaag. De weide voor het huis – afdeling BRA03G – wordt voor dorpsactiviteiten gebruikt zoals de paardenmarkt, oud-en-nieuwfeest e.d.

Contracten

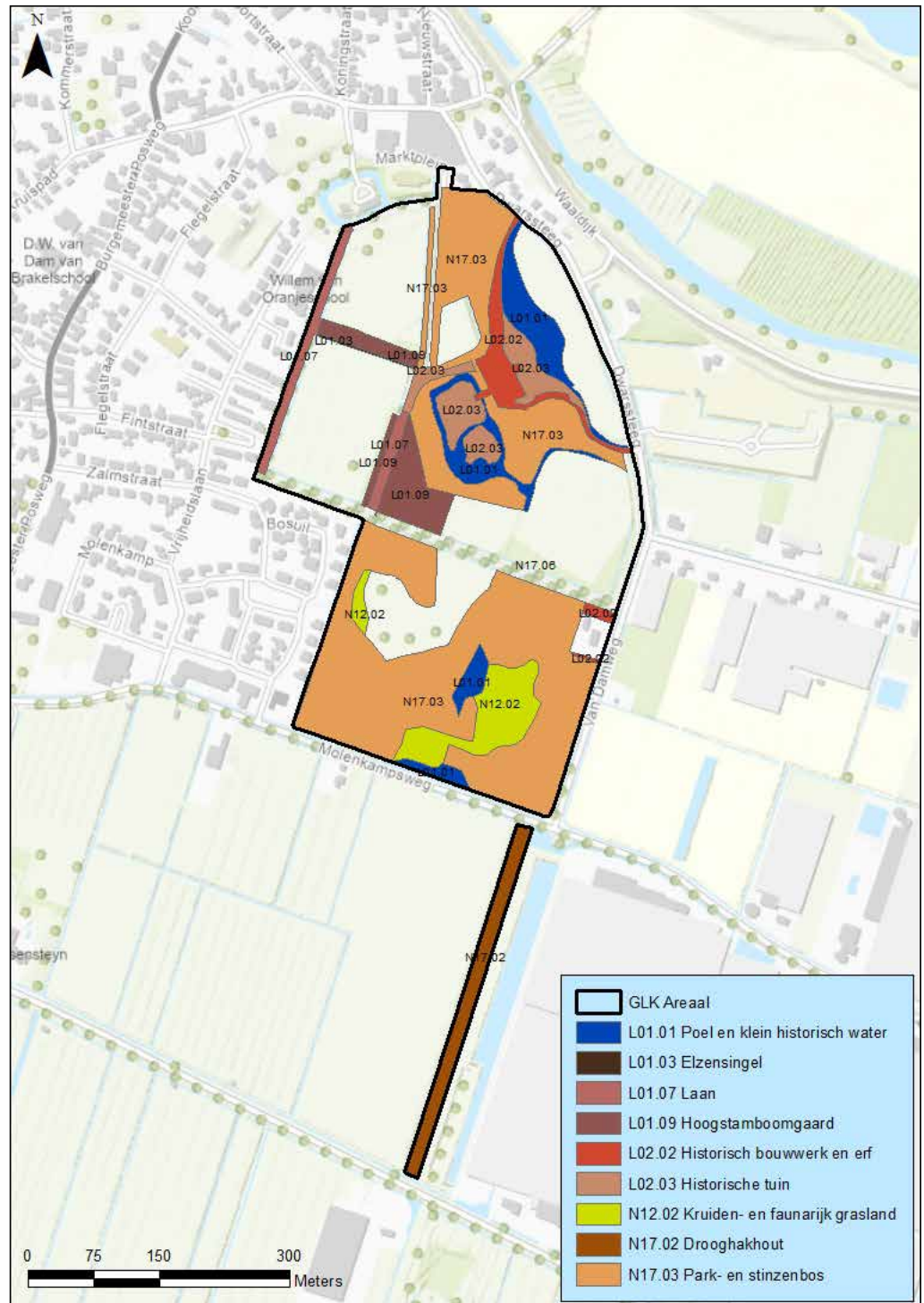
Een aantal percelen is in liberale pacht uitgegeven. Voor een aantal andere percelen en voor een schuur nabij het landhuis gelden andere huurvormen. Een woning op het terrein (Van Damweg 2) is in erfpacht uitgegeven (Figuur 12). Sinds 2020 wordt het landhuis verhuurd aan een horecaondernemer.

Figuur 12 De contracten op landgoed Brakel (situatie 2021).

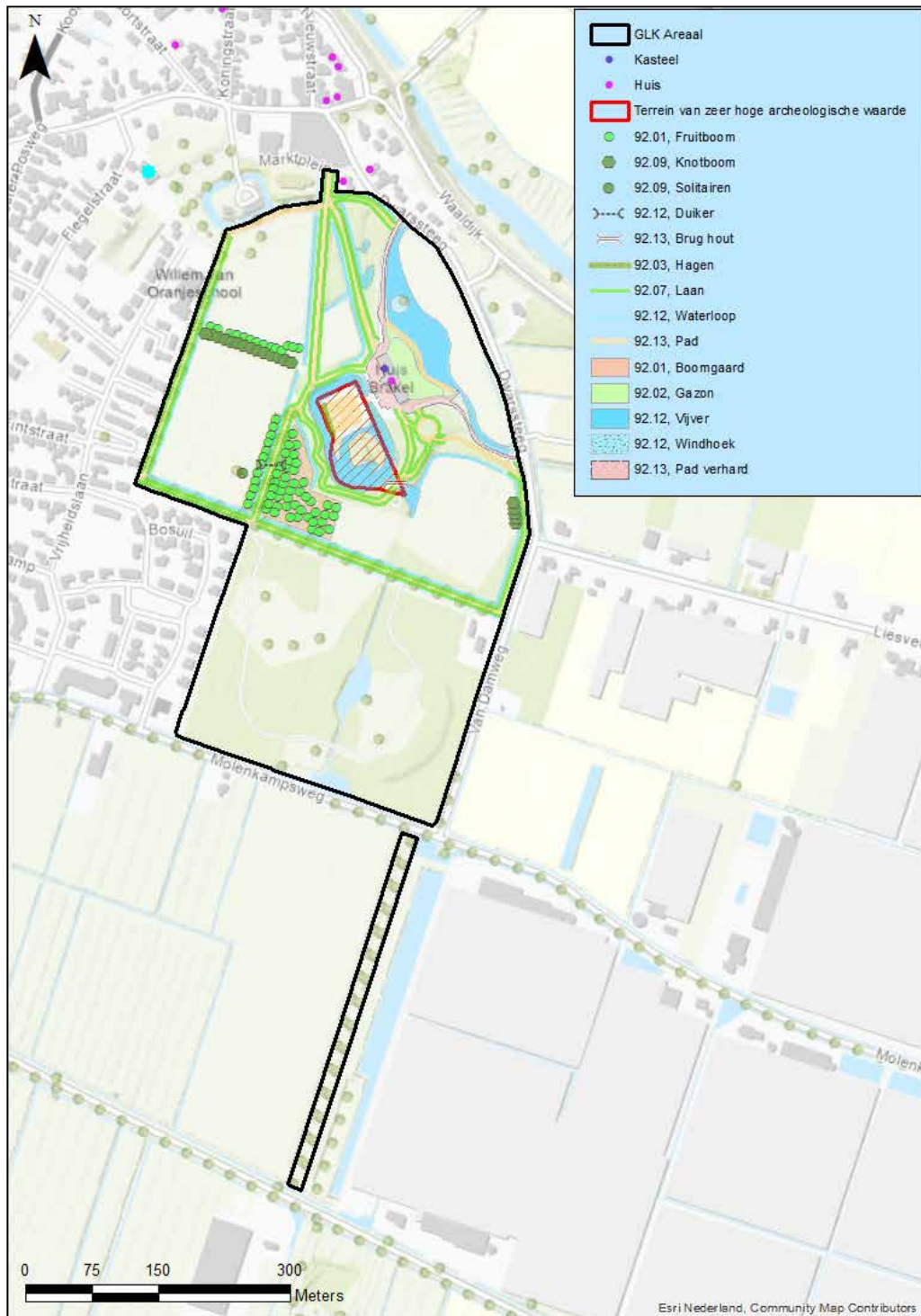
Subsidieverplichtingen

In het kader van het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) zijn er voor verschillende beheertypen subsidies verkregen (Figuur 13).

Figuur 13 SNL beheertypen op landgoed Brakel (situatie 2020).

In het kader van de Subsidiereregeling Instandhouding Monumenten (SIM) zijn er voor groene en archeologische elementen (Figuur 14) en voor monumentale gebouwen (niet op kaart) subsidies verkregen.

Figuur 14 Archeologische en groene SIM-objekten op landgoed Brakel (situatie 2021).

6 Visie

GLK bekijkt terreinen in een bredelandschappelijke context. Een landschaps(ecologische) systeemanalyse en historisch geografische beschrijving zijn voor de keuze van een beheerdoelstelling essentieel, maar zijn niet altijd voorhanden bij het opstellen van een visie. In zo'n geval worden de potenties van een terrein op basis van het professionele oordeel van interne en externe experts beoordeeld. Aan de hand daarvan wordt per terrein een doelstelling gekozen die de hoofdstrategie voor het terrein weergeeft.

Er zijn drie opties voor een doelstelling:

- **NATUUR:** gebieden met hoge tot zeer hoge natuurwaarden, waar wordt gestreefd naar herstel van het onderliggende landschappelijke systeem in relatie tot deze natuurwaarden, en waar het beheer ten behoeve van de ontwikkeling van natuurkwaliteit voorop staat.
- **CULTUURHISTORIE:** gebieden met hoge tot zeer hoge cultuurhistorische waarden, waar wordt gestreefd naar herstel van het onderliggende landschappelijke systeem in relatie tot deze waarden, en waar het beheer geheel in het teken staat van de instandhouding en het beleefbaar maken/houden van deze waarden. Het aanwezige productiepotentieel wordt alleen benut als dit bijdraagt aan versterking van de cultuurhistorische waarden.
- **LANDSCHAP:** gebieden met hoge landschappelijke waarden waar het beheer gericht is op behoud van de landschappelijke samenhang.

Binnen de gekozen doelstelling kunnen meerdere accenten worden aangebracht. GLK onderscheidt de accenten natuur, cultuurhistorie en bosbouw/landbouw. De accenten hebben een duidelijke signaalfunctie voor de beheerder en geven weer waar in het beheer specifiek rekening mee moet worden gehouden. Recreatie wordt niet gezien als accent, maar wordt per terrein zodanig vormgegeven dat het geen belemmering vormt voor de gekozen doelstelling.

6.1 Afweging

Deze paragraaf geeft een samenvatting van de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen voor landgoed Brakel weer, die uit de voorgaande hoofdstukken en de intern gevoerde discussie voortkomen.

Landgoed Brakel vormt het belangrijkste onderdeel van een groter ensemble. Het landgoed kenmerkt zich doordat het bestaat uit een duidelijk zichtbaar oud en een nieuw gedeelte. Het huis is in goede bouwkundige staat, maar de aangebrachte moderne entree uit de tijd dat het in gebruik was als gemeentehuis is niet passend. Dit geldt ook voor het destijds aangebrachte asfalt in het park. Het landgoed staat bekend om de markante ruïne en de vele, voor buitenplaatsen typerende, stinzenflora.

In de laatste twintig jaar zijn er grote stappen gemaakt in de kwaliteit van het parkonderhoud en dat is nog steeds gaande. Belemmeringen voor goed beheer en onderhoud zijn de ligging en de hydrologische situatie van het park. Door de bouw van een woonwijk dicht tegen het landgoed aan is de uitstraling verslechterd en is de toegankelijkheid voor beheer op bepaalde delen niet mogelijk.

Bij het beheer van de omliggende watergangen wordt door het waterschap en de gemeente steeds groter materieel gebruikt, waardoor de landgoedelementen langs deze watergangen onder druk komen te staan.

Het gesloten watersysteem op het landgoed zelf heeft te kampen met een tekort aan water. Door grondwater op te pompen wordt het niveau op peil gehouden.

Andere zwakke punten voor het landgoed zijn het verslechteren van de essenlaan en de laan met paardenkastanjes. Deze bomenlanen gaan uitvallen en moeten worden vervangen. Het wandelpad dat een slingerende beukenlaan in het parkbos zou moeten volgen is door veelvuldig 'verkeerd' gebruik rechtgetrokken. De entree tot het landgoed op het Marktpllein is slecht zichtbaar en slecht toegankelijk door de aanwezigheid van openbaar groen.

Een realistische bedreiging is dat de glastuinbouw en de bouw van woningen in het gebied mogelijk verder uitbreiden. Naast lichtvervuiling kan dit ervoor zorgen dat de uitzichten vanuit het park naar buiten worden belemmerd. Dit tast het landgoedbiotoop aan. Zo'n biotoop geeft in feite aan dat het landgoed als beleefbaar geheel niet ophoudt bij de grens van het monument, maar dat het monumentale belang ook buiten de grens mee moet wegen.

Het landgoed wordt intensief gebruikt door verschillende groepen bezoekers. Dit kan een bedreiging vormen voor de kerncollectiewaarden van het landgoed.

Kansen op Landgoed Brakel liggen in het meer inzicht krijgen in leefgebied voor vleermuizen en gierzwaluwen en eventueel ook voor andere soortgroepen elders op het landgoed. De landbouwpercelen kunnen meer geïntegreerd worden in het landgoed door de focus te verleggen naar landschapsinclusieve landbouw. Ten slotte zou verwerving van het relict van de eendenkooi en het Spijker het ensemble completer maken en de mogelijkheid geven om in het beheer de samenhang tussen de verschillende onderdelen verder te versterken.

6.2 Doelstelling

Volgend uit de inventarisatie in voorgaande hoofdstukken en de intern gevoerde discussie over de aanwezige waarden en toekomstige mogelijkheden, is voor Brakel de doelstelling cultuurhistorie gekozen (Figuur 15).

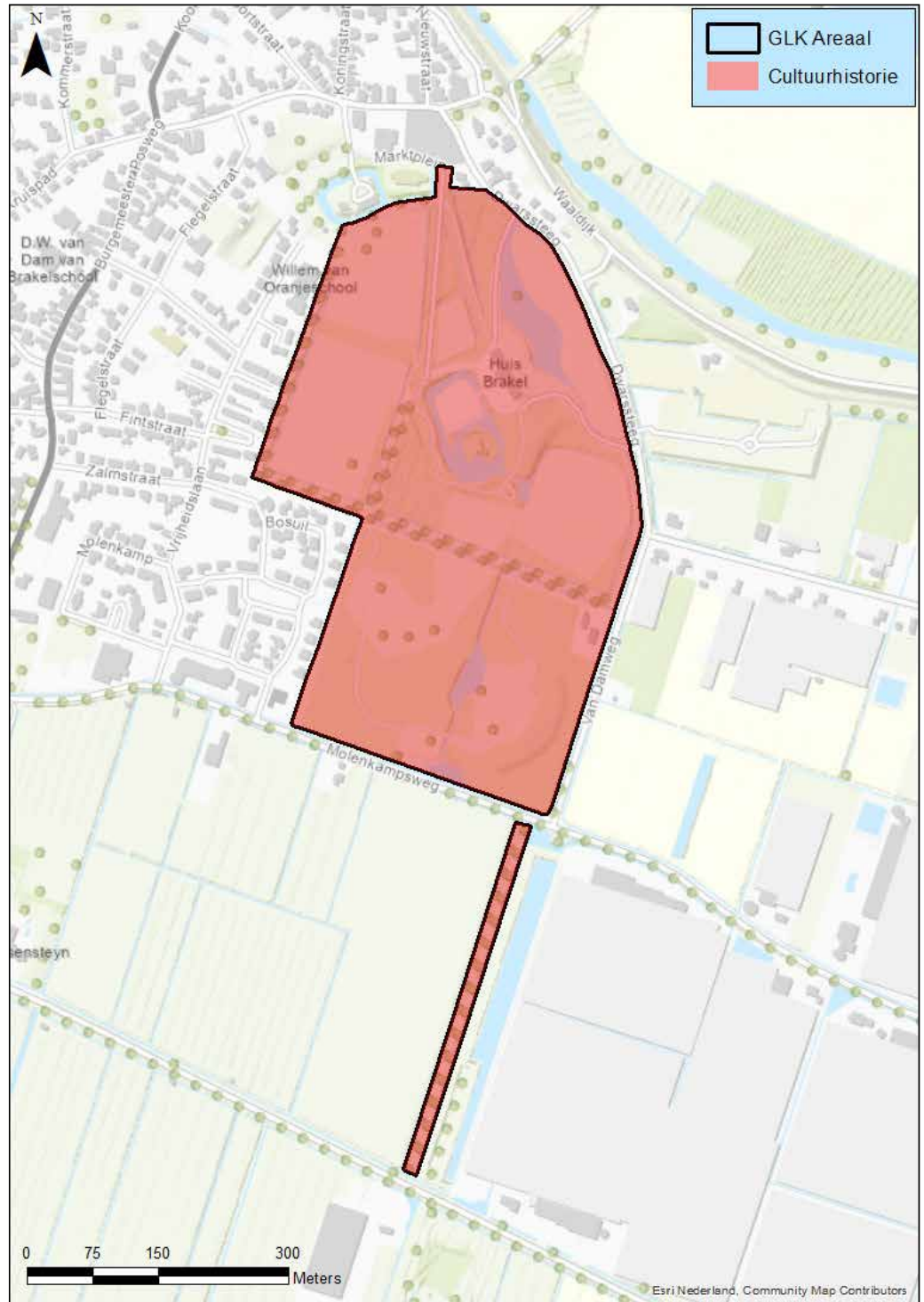
Het huis, de ruïne en de parkaanleg met bossen en de moestuin zijn van grote cultuurhistorische waarde. De (historische) relatie van het landgoed met het dorp Brakel en met andere elementen in de omgeving (Spijker, eendenkooi) maken het ensemble compleet. De doelstelling cultuurhistorie betekent in de praktijk het behoud en waar mogelijk de versterking van deze samenhang.

De landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden van Brakel zijn beperkt, maar verdienen binnen de doelstelling cultuurhistorie niettemin aandacht. Waar mogelijk worden met name de natuurwaarden in de toekomst vergroot.

Streefbeeld

Het streefbeeld is een landgoed dat weer een prominente plaats inneemt binnen de gemeenschap van Brakel. Een goed onderhouden, historisch relevant ensemble, waar GLK en de inwoners van Brakel trots op zijn.

Bos- en landbouw spelen een kleine, maar van oudsher relevante rol op het landgoed. Deze functies kunnen op een landschapsinclusieve wijze doorgaan.

Figuur 15 De doelstelling voor landgoed Brakel.

6.3 Streefbeelden voor het beheer

Beheer van het landgoed

Het beheer van landgoed Brakel zal erop gericht zijn het landgoed in stand te houden zoals het nu is: het historische ensemble zo goed mogelijk behouden en de samenhang waar mogelijk versterken. Dit betekent een voortzetting van het huidige beheer. Er is in 2020 een grootschalig herstelproject gestart voor de directe omgeving van het landhuis. De focus zal daarom in het beheer met name liggen op kleine verbeterpunten en details, zoals het creëren van mooiere uitzichtpunten of doorzichten, het toepassen van passender meubilair en dergelijke.

Met betrekking tot de open ruimtes in het zuidelijk deel van het park wordt erop gestuurd deze als parkweides met bloemrijk grasland te gaan gebruiken en zodanig te beheren.

De essenlaan wordt slecht en moet worden vervangen. In het verleden hebben hier notenbomen gestaan, notenlanen kwamen op veel landgoederen voor in het rivierengebied. De essenlaan vervangen voor notenbomen zou in dat opzicht zeer passend zijn. Het pad van de beukenlaan in het parkbos is nu recht, maar het past bij het oude ontwerp om deze weer te laten slingeren.

GLK wil graag de betrokkenheid van bewoners bij het landgoed stimuleren. Een bijeffect van deze betrokkenheid kan verhoogde sociale controle zijn, waardoor vandalisme mogelijk afneemt.

GLK wil een goed gastheer zijn voor bezoekers, maar heeft als kerntaak om de waarden van het landgoed te beschermen. Bij activiteiten moet steeds afgewogen worden wat de voor- en nadelen zijn. Dit kan ertoe leiden dat voor sommige activiteiten geen toestemming (meer) wordt verleend.

De horeca trekt mogelijk meer bezoekers naar het landgoed. Het is echter niet wenselijk dat dit tot meer verkeer op het landgoed leidt. Om die reden wil GLK het parkeren concentreren op het Marktpllein en wordt er nieuwe verlichting langs de Lange Dreef geplaatst om bezoekers naar het landhuis te geleiden. De hoeveelheid asfalt op het terrein wordt verminderd.

Bouwkundig beheer

De stenen leeuwen worden teruggeplaatst binnen het terrein van de moestuin. Er wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn voor het verwijderen of vervangen van de moderne entree van het landhuis.

Het gebruik van het huis (type huurder) mag geen afbreuk doen aan de beeldkwaliteit van het gebouw en de omgeving. Afspraken die met de gemeente zijn gemaakt bij de overname worden in stand gehouden en aan de hand daarvan wordt bepaald wat er in het huis mag plaatsvinden.

7 Vervolgstappen

Door middel van monitoring en evaluatie worden ontwikkelingen in het terrein gevolgd en kan er desgewenst bijgestuurd worden in het beheer. GLK geeft de monitoring van terreinen vorm op basis van verplichte monitoring en aanvullende (vrijwillige) monitoring, minimaal eens in de 12 jaar vindt er een evaluatie plaats.

In Tabel 3 is opgenomen welke vervolgstappen er nodig zijn om de doelstelling te halen. Deze stappen zijn onderverdeeld in vier categorieën:

- Adviezen
- Monitoring en onderzoek
- Inrichting en overige projecten
- Externe ontwikkelingen (Grondaankopen etc)

Tabel 3 Samenvatting onderzoek, projecten en externe ontwikkelingen.

Adviezen t.b.v. kwaliteitsverbetering	Actiehouder
<i>Om de beeldkwaliteit binnen de parkaanleg te verbeteren worden verbeterpunten op kaart gezet (doorzichten / meubilair).</i>	L&K
Monitoring en onderzoek	
<i>Onderzoek naar soorten uit de kerncollectie natuur, waaronder vleermuizen en gierzwaluwen: welke soorten komen voor en welke kansen zijn er om deze waarde te versterken?</i>	L&K
<i>Verbetering van de hydrologische situatie in samenwerking met waterschap Rivierenland.</i>	L&K
<i>Onderzoek naar mogelijkheden tot het verwijderen of vervangen van het nieuwbouwgedeelte (entree) aan Huis Brakel.</i>	Bouwkunde
Inrichting en overige projecten	
<i>Het vervangen van de essenlaan door notenbomen (mits dit praktisch gezien mogelijk is).</i>	Regio
<i>Slingerpad beukenlaan terugbrengen.</i>	Regio
<i>Verwijderen van een deel van het asfalt rondom het landhuis (reeds in uitvoering).</i>	Regio
<i>Duidelijke afspraken maken met gemeente / woningbouwvereniging / bewoners over het onderhoud van de sloot tussen de woonwijk en de westkant van het landgoed.</i>	Regio
Externe ontwikkelingen	
<i>Indien mogelijk: verwerving relict eendenkooi en het Spijker met gracht als afronding van het ensemble.</i>	Regio
<i>De entree op het Marktplaatsje vrijstellen. Hiervoor in gesprek met de Gemeente Zaltbommel.</i>	Regio

8 Literatuur

Atlas Leefomgeving. (2018).

Lichtemissie 2018.

Opgehaald van <https://www.atlasleefomgeving.nl/kaarten>

Geldersch Landschap & Kasteelen. (2016).

Meerjarenvisie 2016 - 2025.

Jas, J. (2019).

De fragmentenmuur van Wilhelmus van Dam van Brakel. In M. IJsinck, & B. & De Klerck, Het einde van de middeleeuwen.

Vijftig kunstwerken uit de tijd van Bosch en Erasmus.

Nijmegen: Vantilt.

Provincie Gelderland. (2021, april 20).

Ontwerp-actualisatieplan 8. Arnhem.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2021, september 9).

Archeologische monumenten.

Opgehaald van Kaart Archeologie in Nederland:

<https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Archeologie%2Din%2DNederland>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2021, september 9).

Indicatieve Kaart Archeologische Waarden.

Opgehaald van Kaart Archeologie in Nederland:

<https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/bronnen-en-kaarten/overzicht/archeologie-in-nederland-amk-en-ikaw>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2021, september 28).

Landschapsatlas - Groen Erfgoed.

RIVM. (2020, oktober 13).

Depositie totaal stikstof in 2020-2030 in Nederland.

SB4. (2000).

Beheervisie Landgoed Brakel. Wageningen.

